

УДК 94(477) «1917»

ВЛАДИСЛАВ ПАРХОМЕНКО

м. Миколаїв

МИКОЛАЇВ РЕВОЛЮЦІЙНИЙ: БЕРЕЗЕНЬ 1917-го РОКУ

У статті на підставі архівних матеріалів і періодики того періоду розглянуто суспільно-політичні перетворення в Миколаєві в перший місяць революції. Показаний процес створення нових органів влади: Громадського комітету, Рад робітничих і військових депутатів, народної міліції, революціонізації місцевого гарнізону.

Ключові слова: революція, Ради робітничих і військових депутатів, Громадський комітет, суднобудівельні заводи, народна міліція.

Новий 1917-й рік миколаївці зустріли з надією на закінчення виснажливої, тривалої Великої війни. Перед війною в Миколаєві мешкало більше 105 тис. осіб, у тому числі близько 78 тис. православних, 20 тис. іудеїв, 3 тис. католиків, близько 900 лютеран, понад 400 мусульман. За роки війни національний і конфесійний склад населення дещо змінився, оскільки в 1915 р. в місто прибуло 2 тисячі біженців із західних губерній, у тому числі 700 євреїв і більше 200 латишів. Насущною проблемою городян стала дорожнеча. У жовтні 1916 р. введено перші картки на цукор. Упродовж 1916 р. ціни на деякі продукти зросли на 200–300% [1].

Про початок революції в Миколаєві стало відомо 1 березня 1917 р. Увечері 2-го березня в правлінні робочого кооперативу «Трудова Копійка» (вул. Рибна, 28) відбулося об'єднане засідання усіх робітничих організацій міста, присвячене політичному моменту. Присутні, прийняли рішення створити Раду робітничих депутатів. Перші дні березня відмічені революційними виступами миколаївських робітників. Під варту узяті найбільш одіозні «царські слуги»: жандармський підполковник П. Фокін, начальник розшукового пункту підполковник Ф. Фокін і три пристави [2]. Заарештований і робітник заводу «Руссуд» І. Белов, що підніс 15 квітня 1915 р., «хліб-сіль» імператорові Миколі II, коли той відвідував місто.

5 березня делегація робітників попрямувала до Міської управи з вимогою звільнення політв'язнів. Після переговорів вже об'єднана делегація робітників і міського самовряду-

вання спромоглася, щоб тюремна адміністрація звільнила в'язнів [3]. «Революційну свідомість» виявили і миколаївські пожежні, надавши за розпорядженням брандмейстера М. М. Свіжинського дві свої лінійки, в ніч з 5 на 6 березня, для перевезення політв'язнів під час їх звільнення з в'язниці. У пожежному депо для 24 колишніх ув'язнених організований сніданок, потім їх розмістили по приватних квартирах.

Лише 4 березня градоначальник Миколаєва віце-адмірал А. Г. Покровський підписав наказ, в якому інформував жителів про зречення государя від престолу [4]. Незабаром, 6 березня Тимчасовий уряд призначив миколаївським градоначальником (5 липня цю посаду буде скасовано) міського голову М. П. Леонтовича. У одному з перших своїх розпоряджень він закликав мешканців «не проявляти ніяких неправомірних дій, не вводити в міське життя ніякої смути, і хвилювань» [5].

4 березня 1917 р. робітники провідного суднобудівельного заводу «Наваль» (працювало 13 тисяч осіб) обрали фабричний комітет. Незабаром фабрично-заводські комітети створені на багатьох підприємствах Миколаєва. Метою комітетів став захист інтересів пролетаріату. З 23 березня 8-годинний робочий день запроваджений на усіх миколаївських підприємствах, що підлягали фабричному нагляду. Наднормові роботи допускалися з відома робітників, якщо виконувалися термінові військові замовлення. Цього ж дня 6 тисяч представників заводу «Руссуд» відправили до столиці телеграму в якій була вимога: «проведення в життя повної амністії

політичним і релігійним ув'язненим, свобода слова і друку, свобода зборів і союзів, недоторканість особи і скасування національних і релігійних розбратів» [6, 75]. Щоправда у стосунках адміністрації і робітників не обійшлося без ексцесів – на цьому ж заводі два бригадира клепального цеху Нікітін і Ужакін, із надітими на голову мішками на тачках, були вивезені працівниками з території заводу.

Як і повсюду, виникають нові органи влади. Так, 6 березня 1917 року в Миколаєві в приміщенні Міської думи відбулися організаційні збори Ради робітничих депутатів, головою якої обраний меншовик В. І. Каушан. У 1920-х рр. він відійде від політичної діяльності, а в 1937 р. буде репресований. Наступного дня 150 вибірників від частин миколаївського гарнізону утворили Раду військових депутатів, до складу якої увійшло 20 солдатів і матросів і 10 офіцерів. Її очолив меншовик – інтернаціоналіст, прапорщик учбової батальйонної команди 45-го запасного піхотного полку Я. П. Ряппо. Була визначена програма Ради із головних питань: 1) сприятлива ліквідація війни, 2) закріплення завойованих свобод, 3) підготовка військових і селянських мас до Установчих Зборів. Рада заявила про

необхідність ведення війни, до повної перемоги. Ряппо закликав солдатів виконати свій борг: «отримавши перемогу, германці закаблять нас, захоплять землі наші, усе надбаня і відновлять ганебне рабство. Німецьким вандалам, що творять 3-й рік насильство над Європою, влаштуємо новий Верден» [7].

Рада робітничих депутатів також підтримала гасло: «Війна до перемоги», проте, з обмовкою, що під цим не мається на увазі підкорення Німеччини – «російський пролетаріат бажав би продовжувати війну лише до того часу, поки німецький народ революційним шляхом звільнить себе від влади самодержавного уряду і встановить народовладдя» [6, 91].

Основу місцевого гарнізону на початку 1917 р. складали 45-й запасний піхотний полк, 456-та ополченська піша дружина, окремий Чорноморський мортирний артдивізіон, моторно-понтонний батальйон, протиповітряна (зенітна) 34-та окрема легка батарея, козака сотня 7-го Донського полку. Гарнізон спокійно сприйняв звістку про зречення імператора. 12 березня урочисто відбулася присяга військ місцевого гарнізону на вірність Тимчасовому уряду.

Фото. Політв'язні, звільнені з тюрми. Миколаїв, березень 1917 р.

Лише у моторно-понтонному батальйоні були хвилювання, викликані невдоволенням особового складу своїм командиром підполковником Неговським, який звинувачувався в «образливих поглядах на солдатів» [8]. Незабаром новим командиром став полковник Бородатов.

Одночасно з Радами в Миколаєві виник ще один орган влади – Комітет громадської безпеки (згодом Громадський комітет), обраний на надзвичайному засіданні Миської думи 6 березня. До його складу входили 20 гласних Миської думи, 20 депутатів Миколаївської робітничої ради, 10 представників військових частин і 10 представників громадських міських організацій. Громадський комітет, очолюваний М. Леонтовичем, став місцевим органом російського Тимчасового уряду. Отже, в Миколаєві, як і у більшості регіонів країни, виникло «двовладдя» в особі Ради робітничих депутатів і Громадського комітету.

7 березня робітники «Наваля», зупинивши роботи (окрім снарядної майстерні), попрямували до Миської думи, щоб «виразити охоплюючі їх почуття». Окрім пролетаріїв прийшли представники гарнізону і флотського напівекіпажу. Козача сотня 7-го Донського полку, що вважалася оплотом реакційних елементів міста, явилась на Соборну площу із червоним прапором. Перед присутніми виступили М. Леонтович і представники Ради робітничих депутатів [9].

Про свою лояльність новій владі поспішила заявити міська поліція. У рапорті 6 березня, міському голові М. П. Леонтовичу, поліцмейстер Д. А. Соколов запевняв, що «увесь склад поліції міста Миколаєва ... вітаючи падіння старої влади і радіючи, разом із народом розкріпаченню багатостраждальної батьківщини, одностайно приєднується до нового уряду» [6, 83]. Але 9 березня Леонтович підписав постанову, в якій вказувалося: «чини поліції до особливих розпоряджень звільняються від обов'язків по охороні громадського спокою» [10]. Зі служби звільнені усі пристави міських частин і поліцейські наглядачі – вони повинні були з'явитися на призовний пункт.

Службовці заводу «Наваль» усвідомлюючи важливість створення правоохоронної

служби міста, 11 березня писали: «В цілях впорядкування народної міліції, пропонуємо Раді робітничих депутатів негайно організувати, окрім військових патрулів, обов'язкову міліцію з усього чоловічого населення міста від 20 до 50-ти літнього віку» [11]. 14 березня головним комісаром створеної народної міліції став П. І. Сінкевич. Міліція виникла і в приміських хуторах Водопої, Широкий Балці, Мешково. У червні штат миколаївської міліції налічував 178 осіб (до революції в місті було 368 поліцейських) [12]. Громадський комітет приймає рішення передати приміщення каторжної в'язниці для потреб поранених і хворих воїнів.

У березні країна охоплена революційними маніфестаціями на честь перемоги «великої і безкровної» революції. 11 березня подібний захід під назвою «День народної свободи» відбувся і в нашому місті. За словами журналістів «миколаївці присягнули справі революції, справі зміцнення нового ладу». На Соборній площі відбулася урочиста маніфестація військових частин і робітників суднобудівних заводів. Серед червоних прапорів були і портрети лейтенанта П. Шмідта і К. Маркса. Представники українських організацій прийшли з національним прапором і портретом Т. Шевченка. «Над площею кружляло 3 аероплани, скидаючи в публіку червоні стрічки і квіти» [13].

Організацію політичного життя місцевого селянства узяла на себе селянська комісія Ради робітничих депутатів. Вона об'їжджала села, де проходили мітинги і приймалися резолюції про підтримку політики Тимчасового уряду, і з обіцянками привозити в місто хліб. Так, виступаючи в п. Водопій, оратори звернулися до селян: «Робітники дають снаряди, а ви повинні здавати хліб» [14]. 18 березня 1917 р. надрукована відозва селянської комісії: створювати сільські комітети для вирішення аграрного та інших невідкладних питань.

Так, з великою урочистістю 20-го березня відзначено «свято революції» в с. Висунськом. Церемонія урочистості характеризує настрої селян того часу. В ролі пояснювача політичних подій тут виступив настоятель церкви. Червоні прапори чергувалися з церковними корогвами. Мітинг розпочався і

закінчився богослужінням. Народ услід за священником присягнув на вірність Тимчасовому уряду. Але вже незабаром почалися самовільні захоплення поміщицьких земель.

25 березня 1917 р. за ініціативою Миколаївської Ради робітничих депутатів скликаний з'їзд селян 23 навколишніх сіл. Присутні 52 делегати, це був один із перших селянських з'їздів в Україні. Обговорювалися питання про організацію Рад селянських депутатів, нестачу робочих рук для збирання врожаю, просвітницька робота на місцях.

Поступово різні соціальні групи втягувалися в політичне життя. Виникли союзи банківських службовців, розвізників води і пива, офіціантів, сестер милосердя, поранених воїнів, перукарів, візників, садовласників, базарних торговців і т.п. Так, на загальних зборах прислуг Миколаєва «виказано побажання вчитися грамоті» [15]. Союз домогосподарок вирішив організувати гуртки по пошиттю проти-газових пов'язок для потреб діючої армії.

Проте ейфорія і піднесення першого місяця революції швидко минули. Вже у травні в

місті загострилася політична боротьба, погіршилась дисципліна у миколаївському гарнізоні. «Свято революції» наприкінці року завершиться збройним протистоянням.

Список використаних джерел

1. Пархоменко В. А. Суспільно-політичне життя Миколаєва: рік 1916-й // Науковий вісник Миколаївського національного університету ім. В. О. Сухомлинського. Історичні науки. — 2016. — № 2 (42) листопад. — С. 158—161.
2. Николаевская газета. — 1917. — 7 марта.
3. Ушеревич С. Освобождение политических в февральские дни // Страницы борьбы. Сборник материалов по истории революционного движения в Николаеве. — Николаев, 1923. — С.165.
4. Николаевская газета. — 1917. — 5 марта.
5. Трудовая газета. — 1917. — 8 марта.
6. Виктор Е. Первый этап революции на Николаевщине // Летопись революции. — 1927. — № 2. — С. 69—94.
7. Державний архів Миколаївської області (далі ДАМО). Ф.1817. Оп.2. Спр. 312. Арк.17.
8. ДАМО. ФР. -2247. Оп.1. Спр. 24. Арк. 2-3.
9. Николаевская газета. — 1917. — 8 марта.
10. Николаевская газета. — 1917. — 10 марта.
11. ДАМО. Ф.1817. Оп.2. Спр. 188. Арк.1.
12. Известия Николаевского Совета рабочих и военных депутатов. — 1917. — 23 июня.
13. Николаевская газета. — 1917. — 12 марта.
14. Николаевская газета. — 1917. — 21 марта.
15. Николаевская газета. — 1917. — 16 марта.

VLADYSLAV PARKHOMENKO
Mykolaiv

REVOLUTIONARY NIKOLAYEV: MARCH 1917-th

Social and political changes in Nikolayev in the first month of the revolution were considered in the article on the basis of archival materials and periodicals of that period. The process of creating new bodies of power is shown: the Public Committee, the Councils of Workers and Military Deputies, the people's militia, the revolutionization of the local garrison.

Ke ywords: revolution, the Councils of Workers and Military Deputies, Public Committee, shipbuilding plants, people's militia.

ВЛАДИСЛАВ ПАРХОМЕНКО
г. Николаев

НИКОЛАЕВ РЕВОЛЮЦИОННЫЙ: МАРТ 1917-го ГОДА

В статье на основании архивных материалов и периодики того периода рассмотрены общественно-политические преобразования в Николаеве в первый месяц революции. Показан процесс создания новых органов власти: Общественного комитета, Советов рабочих и военных депутатов, народной милиции, революционирования местного гарнизона.

Ключевые слова: революция, Советы рабочих и военных депутатов, Общественный комитет, судостроительные заводы, народная милиция.

Стаття надійшла до редколегії 01.10.2017